

KRONIKA

SPRÁVAZKONFERENCIE–VÝSKUMNÁRODNOSTNEJPOLITIKYANÁRODNOSTNÝCH VZŤAHOV V 20. A 21. STOROČÍ

Problematika národnostných vzťahov a národnostnej politiky patrí stále k aktuálnym témam, pričom ponúka množstvo nezodpovedaných otázok. Napomôcť k riešeniu niektorých z nich mala aj medzinárodná konferencia s názvom *Výskum národnostnej politiky a národnostných vzťahov v 20. a 21. storočí*, ktorá sa uskutočnila v reprezentatívnych priestoroch Historickéj auly Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Organizátori stretnutia vybrali dni 14. a 15. novembra 2016 a na realizácii celej konferencie sa podieľali inštitúcie: Katedra histórie, Katedra politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Centrum spoločenských a psychologických vied SAV v Košiciach. Konferenciu svojim prihovorom oficiálne otvoril prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., ktorý privítal zúčastnených hostí. Podujatie sa uskutočnilo aj vďaka projektu APVV *Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020)*. Hlavným cieľom projektu je analýza tendencií vývoja národnostných vzťahov v rokoch 2004 – 2014, a to najmä stratégia národnostnej politiky SR, demografický vývoj národnostných menšín na začiatku 21. storočia či skúmanie historickej pamäte s osobitným zameraním na historické udalosti s etnickým pozadím a iné. Súčasťou projektu je aj interdisciplinárne orientovaný empirický výskum.

Prvý deň konferencie (14. novembra 2016) v bloku s názvom *Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku – Národnostná politika ako predmet vedeckého výskumu*, vystúpil Štefan Šutaj (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Košice). Ústrednou témou príspevku s názvom *Tendencie výskumu národnostných vzťahov a národnostnej politiky na Slovensku* bolo predstaviť samotný projekt APVV, vďaka ktorému sa môže uskutočniť výskum zameraný na tendencie vývoja národnostných vzťahov na Slovensku v priebehu 20. a 21. storočia. Ako hlavný garant celého výskumu uviedol základné ciele, myšlienku, východiská, ako aj spolupracujúce pracoviská SAV, ktoré vo svojej pracovnej náplni nadväzujú na tradíciu výskumu národnostnej problematiky z predchádzajúcich projektov s podobnou tematikou. Okrem doposiaľ vypublikovaných prác, vyzdvihol najmä 3 základné ciele rozbiehajúceho sa projektu: prvým je zamerať sa v oblasti bádania na podrobný výskum národnostného vývoja v rokoch 2004 – 2014, okrem základných stratégií mapovať demografický vývoj, činnosť vlád a ich postoj voči menšinám, monitoring tlače, legislatívu spolu so sociodemografickými a sociogeografickými procesmi. Nakoľko sa jedná o projekt aplikačný – ďalším cieľom je empirický výskum, spolu s orientáciou na študentov, ako aj prezidentskú kanceláriu. Štefan Šutaj vyzdvihol historický výskum s presadzovaním nových inovačných smerov, pričom k základným princípom patrí popis historického javu kritickou metódou. Historické udalosti môžeme vnímať izolovane, je preto žiaduce využívať celé spektrum historických metód, dotazníky a následne prostredníctvom výsledkov z nich mapovať ako sa menili skúmané javy. V problematike prvého bloku pokračovala dvojica Jozef Výrost a Michal Kentoš (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Košice) s referátom *Reflexia stavu a vývoja etnických vzťahov na Slovensku: K možnostiam empirického výskumu*. Téma minorít sa týka všetkých krajín sveta. Pre etnický kontinent je teda charakteristická etnická rôznorodosť. Podiel menšín má buď väčšinové, alebo menšinové zastúpenie v závislosti od krajín. Veľkému záujmu o riešenie týchto otázok spojených s menšinovou problematikou nasvedčujú aj základné dokumenty o minoritách. Autori okrem dokumentov predstavili aj iniciatívy, ktoré existujú vo svete

a venujú sa národnostnej problematike, spolu s výsledkami a grafmi obsahujúcimi výsledky prieskumov EU MIDIS European Union minorities and discrimination survey. Nasledoval príspevok *Etnické vzťahy a ich prezentovanie v politologických časopisoch na Slovensku*, v podaní Janky Štajovej (Katedra politológie FF, UPJŠ v Košiciach). Autorka sa zamerala na päť konkrétnych časopisov: *Studia Politica Slovaca*, *Politické vedy*, *Slovenská politologická revue*, *Sociálne a politické analýzy* a *Annales Scientia Politica*, prostredníctvom ktorých sa pokúsila oboznámiť vedeckú verejnosť o problematike etnicity. Hlavným zámerom bolo priniesť skúmané údaje na základe príspevkov zameraných na etnicitu – pričom väčšina príspevkov v časopisoch skúma slovanstvo, menšiny, občianstvo vo všeobecnosti, ako aj vznik Európskeho občianstva. Najviac článkov za posledných 20 rokov mapovalo multikulturalitu a migráciu, spolu s prácami zameranými na menšiny žijúce v rôznych krajinách ako aj na Slovensku, pričom v našich zemepisných šírkach sa uprednostňoval výskum maďarskej a rómskej menšiny. Centrum spoločenských a psychologických vied – Prognostického ústavu SAV v Bratislave reprezentoval Alexander Mušinka. Vo svojej práci, *Niekoľko poznámok k problematike výskumu Rómov na Slovensku po roku 1989*, na úvod prezentácie predstavil pracoviská a akademické inštitúcie zamerané na rómsku problematiku. Okrem konkrétneho zamerania výskumnej bázy týchto pracovísk kriticky zhodnotil aj ich limity. Na Slovensku podľa autora v súčasnosti chýba historik, ktorý by sa venoval výlučne rómskej otázke. Predstavil publikácie, ktoré vyšli k problematike rómskej národnosti. Poukázal však na nedostatok publikácií zameraných na komplexný výskum rómskej menšiny, tiež chýbajúci jazykový výskum – neexistujúce odborné periodiká, bibliografie i prehľadové práce. Posledný príspevok prvého bloku, *Demografický obraz osôb rómskej národnosti na Slovensku v sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2011 (s dôrazom na kohortnú analýzu plodnosti)*, predniesol Branislav Šprocha (Centrum spoločenských a psychologických vied – Prognostického ústavu SAV, Bratislava). Vo svojom referáte predstavil demografický obraz populácie deklarujúcej rómsku národnosť v sčítaní obyvateľov z roku 2011, so zameraním na plodnosť žien – ich reprodukciu. Prostredníctvom tabuliek a grafov prezentoval geografické rozmiestnenie osôb rómskej národnosti, špecifiká vekovej štruktúry na základe vekovej pyramídy, rodinné stavy populačných štruktúr, podiel ženatých a vydatých, rozvodovosť. Medzi ďalšie zisťované atribúty autor zaradil vzdelanie, ekonomickú aktivitu, reprodukčné správanie, skorší štart do materstva, ako aj bezdetnosť.

Po diskusii a krátkej prestávke účastníci konferencie pokračovali v popoludňajších hodinách druhým blokom zasadnutia, ktorého ústrednou témou boli *Slováci a Maďari v zahraničí*. Úvodné slová patrili Márii Homišinovej (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Košice). Vo svojom príspevku *Sociolingvistické aspekty skúmania slovenskej minority v zahraničí (Maďarsko, Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko)* priblížila odhad počtu Slovákov žijúcich v zahraničí, spolu s číselnými hodnotami. Predstavila projekty zamerané na jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku, Srbsku – ich situáciu v kontexte používania hovorových jazykov. V rokoch 2009 – 2014 riešila podobné projekty, ktorých základnou koncepciou bolo vytvoriť reálny obraz hovorenej podoby slovenského jazyka v situačnej a kontextuálnej závislosti vo vybranom prostredí. Poukázala na čiastkové ciele projektu i priebeh realizácie spontánnych rozhovorov. Druhý prezentovaný projekt mal interdisciplinárny charakter s orientáciou na slovenskú mládež, slovenský pôvod, pričom výber respondentov sa uskutočňoval na základe pohlavia, veku atď. V poradí druhá vystúpila Karin Penzěšová, v referáte *Slovenská menšina v kráľovskej Juhoslávii v rokoch 1919 – 1941. Vnútorne a zahraničnopolitické aspekty*, v ktorom vykreslila politický a spoločenský život Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1919 – 1941. Medzi vytýčené oblasti výskumu tejto problematiky zaradila politický život vojvodinských Slovákov v rokoch 1918 – 1929 ako aj ich kultúrny život v rokoch 1929 – 1941. Cieľom príspevku bolo poukázať aj na postoj vojvodinských Slovákov k vzniku Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov. Medzi skúmané oblasti patrila i spolková činnosť slovenskej menšiny, vznik Matice slovenskej

v Juhoslávii, vzťah vojvodinských Slovákov k Československu, spolu s ich životom v Dunajskej bánovine. Autorka príspevku sama navštívila spomínané miesta, ktoré dodnes vykazujú etnické pozostatky a obyvatelia stále udržiavajú vzťah k pôvodnej vlasti. Soňa Polónyová (absolventka Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici FHV) nadviazala na problematiku minorít v zahraničí s názvom *Prejavy národnostnej identity slovenskej menšiny v Maďarsku v druhej polovici 20. storočia*. V príspevku sa venuje otázke nových antropologických prístupov pri výskume národnostnej problematiky. Etnické národné spoločenstvo je veľmi zložitá, preto sa zamerala na slovenskú identitu v Maďarsku v druhej polovici 20. storočia. Autorka v práci prezentovala konkrétne udalosti, akými bola výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, špecifiká samotnej výmeny, ktorá má svoje miesto v kolektívnej pamäti obyvateľov. Predstavila kultúrny život slovenskej menšiny, ako aj vznik škôl zameraných na duálne vyučovanie. Na posilnenie slovenskej identity slúžili najmä symboly slovenskej tradície. Záver druhého bloku prvého dňa konferencie patril Zlatici Šáposovej (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Košice) s témou prednášky *Politická elita v Maďarsku a zahraniční Maďari (po roku 1989)*. V prezentácii sa autorka zamerala na výskumné ústavy v Maďarsku a ich aktuálne témy o zahraničných Maďaroch, napríklad Národnopolitický výskumný ústav v Maďarsku a jeho analýzy, Výskumný ústav menšín Maďarskej akadémie vied ako aj iné. Autorka poukázala na pozitívny vzťah a veľký záujem maďarských inštitúcií o Maďarov žijúcich mimo územia Maďarska. Maďarská politická elita je skúmaná vo viacerých časových horizontoch a to: medzivojnové obdobie (1920 – 1938), obdobie od roku 1938 – 1944 a obdobie 1948 – 1989, ku ktorému existuje menší počet uverejnených prác. V príspevku kladie dôraz aj na pojmoslovie, vysvetlila politiku „maďarstva“, ako aj národnostnú politiku. Po diskusii, ktorá prebehla medzi všetkými aktívnymi účastníkmi, nasledovala „čaja vína“, na ktorú organizátori srdečne pozvali prítomných poslucháčov.

Druhý deň konferencie (15. november 2016) nasledoval tretí blok zameraný na *právne aspekty postavenia národnostných menšín*. Úvodné slovo v príspevku s názvom: *Národnostné menšiny a činnosť Ústavného súdu v rokoch 2004 – 2016* mal Ladislav Orosz (sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky). Pri problematike národnostných menšín priblížil poslucháčom všeobecné informácie skúmanej témy. Predstavil analýzy a činnosť ústavného súdu v 90. rokoch 20. storočia a konkrétne poukázal na súdne procesy, ktoré mali zásadný význam pre smerovanie etnickej, respektíve rasovej problematiky. Analyzoval napríklad rozhodnutie ústavného súdu, ktoré súviselo s uvádzaním geografických pojmov v jazyku národnostných menšín v školských učebniciach, ďalším bol zákon o strate štátneho občianstva iného štátu. Okrem týchto prípadov spomenul volebnú korupciu, uplatňovanie zakázaných foriem volebnej agitácie – najmä v obciach s rómskou populáciou, sťažnosti ako aj trestné záležitosti najmä rómskych spoluobčanov. Príspevok dvojice autorov Reného Petráša a Jána Kuklíka (Právnická fakulta, Karlova univerzita v Prahe) s názvom *Aktuální problémy výzkumu právního postavení menšin v ČR* poukázal na význam právnych aspektov pri rozhodovaní národnostných menšín. V súčasnosti podľa Petráša, žiaľ, málo autorov (aj napriek aktuálnosti) publikuje o problematike národnostných menšín. Autor podrobne predstavil konkrétny prípad spolu s tímom odborníkov (skúšky sprievodcov v cestovnom ruchu), ktorý je momentálne v štádiu riešenia. Nechýbali tiež informácie o projekte s názvom *Ako odškodniť holokaust*. Kľúčovým aspektom sú rozdiely medzi menšinami a najmä otázky ohľadom početnosti a iné. Na záver príspevku predstavil možnosti spolupráce i návrhy nasledujúceho výskumu. Posledným príspevkom v právnej problematike bol referát *Z historie pokusů o vzdělávání slovenských dětí v ČR v mateřském jazyce* autorky Heleny Noskovej (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR). Keďže autorka pôsobí ako predsedníčka Klubu slovenskej kultúry v Prahe, pri písaní vychádzala najmä z vlastných skúseností. Ústrednou témou boli jednotlivé menšiny žijúce na území Českej republiky. Ako prvú skupinu predstavila bieloruskú menšinu, nasledovala nemecká menšina, Židia, bulharská, maďarská, poľská, rúnska, ruská menšinu a ich aktivity, spolková činnosť,

rovnako pôsobenie v historickom kontexte... Hlavným centrom všetkých menšín na území ČR je Praha. Následne sa prítomní hostia zapojili do diskusie.

Záverečným blokom druhého dňa konferencie sa stala téma Historické aspekty postavenia menšín. Príspevok *Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích ve 20. a na začátku 21. století* predniesol Petr Bednařík (Fakulta sociálních věd, Karlova univerzita v Prahe). Priblížil pôsobenie židovskej komunity od prvej Československej republiky a zamerail sa na obnovovací proces židovskej komunity po druhej svetovej vojne až po súčasnosť. V príspevku nechýbali podrobné štatistické údaje zasadené do historického kontextu. Na židovskú problematiku nadviazal vo svojej prezentácii Michal Šmigel' (Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici) s témou *Otázky okolo židovskej otázky na Slovensku (1945 – 1953) v kontexte povojnovej národnostnej politiky*. Autor najprv predstavil slovenskú historiografiu venujúcu sa tejto téme v 90. rokoch 20. storočia. Poukázal na nedostatok historických poznatkov, ktoré nahrádzali publikácie slovenských a českých etnológov, pričom otázke povojnového židovstva bola venovaná len okrajová pozornosť. Existuje množstvo otvorených otázok okolo stavu, postavenia a situácie povojnového židovstva na Slovensku. V súčasnosti sa práve Katedra histórie Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici zameriava na výskum tejto otázky a má aj početnú publikačnú základňu. Podrobne poukázal na projekty zamerané na riešenie židovskej problematiky a to: *Prejavy antisemitizmu na Slovensku (1945 – 1948)* a *Židovská otázka na Slovensku v rokoch 1945 – 1953*. Z nezodpovedaných otázok, ktoré čakajú na riešenie spomenul výsledky repatriácie, občianska a majetková rehabilitácia preživších Židov, podpora Izraela, židovský problém v kontexte obdobia politických procesov a iné. Výskum židovskej otázky rozdelil do viacerých fáz, ktoré doplnil tabuľkami s číselnými údajmi. Druhý deň konferencie uzavrela Petra Švardová (Historický ústav SAV/Institut INALCO Paris, Centre de Recherches Europes Eurasie) s referátom *Sovietske vojnové pamätníky a spomienkové akty víťazstva nad fašizmom*. Hlavným cieľom prezentácie bolo zobraziť sovietske pamätníky, predstaviť ich národné naratívy, a to v štyroch hlavných bodoch. Najprv ukázala spoločné miesta pamäti na základe fotografie námestia v Košiciach z roku 1945 po oslobodení sovietskou armádou. Ďalším bodom sa stala pamäť vojny a jej interpretácie opäť prostredníctvom fotografií. Nechýbali ani oslavy a spomienkové akty či pamätníky, ktoré slúžili na dodržanie tradícií a podporu moci Sovietskeho zväzu. V grafoch porovnávala početnosť návštevníkov pomníka v Oľšanoch a Slavína pri Bratislave. Posledným bodom prezentácie boli národné symboly, pri ktorých poukázala na určitú symboliku ruskej menšiny na základe aktivít „nočných vlkov“ a ich uctievanie si pomníkov, ako aj významných udalostí v dejinách.

Po diskusii a niekoľkých technických pripomienkach bola medzinárodná konferencia *Výskum národnostnej politiky a národnostných vzťahov v 20. a 21. storočí* ukončená. Z hľadiska kvality, ako aj tematického rozsahu ju môžeme považovať za úspešnú. Organizátori konferencie na čele s profesorom Štefanom Šutajom sa všetkým prítomným poďakovali. Príspevky prezentované na konferencii budú publikované v zborníku, ktorého vydanie je naplánované na druhú polovicu roku 2017.

Nikola Regináčová

KONFERENCIA REFORMÁCIA A JEJ DÔSLEDKY NA SLOVENSKU

V dňoch 2. – 4. mája 2017 sa na pôde Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave konala vedecká konferencia *Reformácia a jej dôsledky na Slovensku*. Usporiadateľom bola Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Historický ústav SAV v Bratislave, Slovenská historická

spoločnosť pri SAV a Tyrnavia – Spolok trnavských historikov. Na konferencii sa zúčastnili odborníci z viacerých vedeckých pracovísk a vysokých škôl na Slovensku a z Čiech. Konferenciu otvorila Mária Kohútová, úvodné slovo a pozdrav účastníkom predniesol rektor Trnavskej univerzity Marek Šmid, pod záštitou ktorého sa konferencia uskutočnila. Za Historický ústav SAV pozdravil účastníkov zástupca riaditeľa Peter Šoltés a v krátkosti zhrnul osobnosť Martina Luthera, nástup reformácie a rozdelenie spoločnosti z konfesijného hľadiska.

Odbornú časť konferencie otvoril svojím príspevkom *Kacíři, heretici a schismatici v stredovekom Uhorsku v zrkadle proskripčných listín* Miloš Marek (Trnavská univerzita v Trnave). V historickom exkurze poukázal na vzťah cirkvi k predstaviteľom týchto smerov od najstarších čias, ako prenikali myšlienky bogomilov, katarov, valdencov a iných odnoží cirkvi aj do stredovekého Uhorska. Tematicky na túto problematiku nadviazala Eva Frimmová (Historický ústav SAV, Bratislava) s príspevkom *Informovanosť pápežskej kúrie o heretických vplyvoch začiatkom 16. storočia* a vykreslila obdobie, v ktorom pretrvávala turecká hrozba pre Uhorsko i Európu, tiež na angažovanosť pápežskej kúrie v politických rokovaniach ohľadne vojnových konfliktov, pričom si kúria uvedomovala význam Uhorska v tomto konflikte. Autorka menovala pápežských vyslancov do Uhorska a podala ich krátke biografické portréty. Michal Bada (Historický ústav SAV, Bratislava) – *Niekoľko úvah o počiatkoch reformácie v Bratislave* poukázal na stav cirkvi v Uhorsku v období Lutherovho vystúpenia, najmä na chudobu drobného kňazstva, ktoré sa utiekalo ku krádežiam cirkevných majetkov, kláštorov a predávaniu odpustkov, čo dávalo priestor na prienik myšlienok Martina Luthera a poukázal na tvrdé postupy proti reformovaným vo vzťahu s Bratislavou. Spolu s reformáciou prenikala na naše územie výstavba artikulárnych kostolov. Miloš Dudáš (Krajský pamiatkový úrad, Žilina) predstavil vo svojom príspevku *Neznáme artikulárne kostoly* niekoľko artikulárnych kostolov evanjelického a helvétskeho vyznania postavených na Slovensku v rokoch 1681 – 1781.

Daniel Škoviera (Univerzita Komenského Bratislava, Trnavská univerzita) v príspevku *Leonard Stöckel a reformácia* priblížil významnú osobnosť kultúrneho a pedagogického života. Stöckel sa stal vedúcou osobnosťou bardejovskej školy a venoval sa zavedeniu nových vyučovacích zásad a cieľov v pedagogickom procese podľa vzoru Melanchthona. Augustiniánska rehoľa, v ktorej bol pôvodne rehoľníkom Martin Luther, bola témou príspevku *Vplyv reformácie na augustiniánske kláštory na území dnešného Slovenska* Miroslava Huťku (Katolícka univerzita v Ružomberku). V úvode charakterizoval zásady tejto rehole založenej v 13. storočí a poukázal na rozšírenie vplyvu reformácie na kláštory augustiánskej rehole najmä na území dnešného Slovenska. Lucie Storchová (Filosofický ústav AV ČR, Praha) vo svojom vystúpení *Proměny melanchthonismu u Martina Rakovského a českých humanistů: první pokus o komparativní studii* v úvode charakterizovala melanchthonizmus a filipizmus, zásady a rozdiely týchto pojmov, tiež polyhistorizmus, eschatologizmus a chronologickú schému luteránskej historiografie – *fatales periodi*. Zároveň vykreslila osobu Martina Rakovského (o. 1535 – 1579), významného humanistu pôvodom z Turčianskej stolice a jeho dielo *Libellus de partibus reipublicae et causis mutationum regnorum imperiorumque* (Viedeň 1560) z pohľadu *fatales periodi*. Generálny biskup Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Miloš Klátik v úvode svojho príspevku *Lutherova reformácia na území dnešného Slovenska v premenách globalizácie* vykreslil proces šírenia Lutherovho učenia postavené na obnove cirkvi v rámci princípov Svätého písma a poukázal na šírenie Lutherovho učenia v Uhorsku, jeho rozšírenie najmä medzi nemeckým obyvateľstvom v slobodných banských kráľovských mestách. Vyzdvihol význam Žilinskej synody z roku 1610 a na záver predstavil viacerých popredných slovenských dejateľov 19. storočia pochádzajúcich z evanjelického prostredia. *Vplyv reformácie na zmeny v cechových združeniach remeselníkov a obchodníkov v slobodných kráľovských mestách a zemepanských mestečkách na území dnešného Slovenska v 16. až v prvej polovici 18. storočia* bol názov príspevku Tomáša Tandliha (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre).

Upriamil pozornosť na podnikanie remeselníkov a obchodníkov, ako sa združovali v cechoch aj podľa náboženského vierovyznania a aké donucovacie prostriedky boli na evanjelikov vyvíjané zo strany katolíckej cirkvi. Z písomných prameňov o kresťanstve na Slovensku do reformácie bola téma referátu Františka Oslanského (Trnavská univerzita, Trnava), v ktorom najprv predstavil tri písomné pramene zo stredoveku ohľadne heretikov, citoval z kroniky Jána z Turca pasáž o bratříkoch, zbojníkoch, až sa dotkol na základe vizitácií kláštorného života v 16. – 17. storočí. Mária Kohútová (Trnavská univerzita, Trnava) vo svojom vystúpení na tému *Postoj uhorského snemu k reformačným hnutiam v 16. a v prvej polovici 17. storočia* sa venovala zákonom uhorského snemu o prenasledovaní heretikov, keď na základe zákona z roku 1525 mali byť z kráľovstva vykorenení. Spomenula i ďalšie zákony, napr. z roku 1548, 1556, 1578 a i., ktoré sa týkali nielen heretikov, reformácie, ale aj otázky obnovenia čistoty cirkvi.

Druhý deň rokovania otvorila Silvia Haladová (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave) príspevkom *Konfesionálne aspekty akceptovania gregoriánskeho kalendára v našom prostredí*. Závery Tridentského koncilu navrhovali reformu kalendára a tak nariadením Gregora XIII. bol roku 1582 zavedený gregoriánsky kalendár. Predstavitelia jednotlivých cirkví mali k reforme odlišné stanoviská. Prechod k novému kalendáru akceptovali katolícke krajiny, nemecké protestantské krajiny ho prijali až po roku 1700. Zuzana Ludíková (Slovenská národná galéria, Bratislava) prezentovala svojím príspevkom *Pohrebné miesta a náhrobné pamiatky krajinských hodnostárov okolo polovice 16. storočia* viaceré náhrobné tumby a náhrobné dosky uhorských krajinských hodnostárov. Pozornosť venovala tiež autorom týchto umeleckých kamenárskych diel a spôsobu uloženia telesných pozostatkov týchto osôb aj podľa vierovyznania. Študentské peregrinácie na zahraničných univerzitách boli témou príspevku Miroslava Kamenického (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava) – *Študenti zo Slovenska na univerzite vo Wittenbergu v 16. storočí*, pričom venoval pozornosť nielen wittenberskej univerzite, ale sa dotkol aj iných nemeckých univerzít, na ktorých študovali Slováci a predstavil ich biografické portréty. Najvýznamnejším predstaviteľom reformácie v Hornom Uhorsku, ktorý zvolal v roku 1610 zákonodarnú synodu evanjelickej cirkvi, Juraj Turzo patrilo do popredného uhorského šľachtického rodu Turzo. Tünde Lengyelová (Historický ústav SAV, Bratislava) vo svojom vystúpení *Turzovci v službách reformácie* predstavila tento rod, štyri generácie najpoprednejších osobností spoločenského, cirkevného a kultúrneho života krajiny. Viliam Čičaj (Historický ústav SAV, Bratislava) vo svojom príspevku *Náboženské otázky v dobovej publicistike začiatkom 17. storočia* vyzdvihol základné tézy komunikačných médií v novoveku, pričom v rámci komunikácie významnú úlohu zohrávala kniha a novým komunikačným prostriedkom sa stávali periodiká, ktoré odzrkadľovali dejinné udalosti, a v ktorých tiež dostávali priestor reformačné prúdy. Zároveň odzrkadľovali konfesijné boje medzi evanjelikmi a katolíkmi. Jozef Meliš sa v príspevku *Aplikovanie zásady cuius regio, eius religio na príklade poddaných z Abrahámu* venoval problematike konfliktu evanjelikov s katolíkmi v obci Abrahám, okres Galanta. Terajšie územie Slovenska sa už v 17. storočí stalo domovinou mnohých evanjelikov, ktorí pre svoje bohoslužobné úkony potrebovali evanjelickú literatúru vydanú v ľudu zrozumiteľnej reči. Toto sa snažili saturovať viaceré tlačiarne. Klára Komorová (Fakulta humanistických vied Žilinskej univerzity v Žiline) vo svojom príspevku *Lutherove diela vytlačené v 17. storočí na Slovensku* vykreslila diela Martina Luthera a tiež diela iných autorov, ktoré sa opierali o Lutherovo učenie a boli vydané na Slovensku v 17. storočí, najmä v Bardejove a Levoči. Problematika Spiša sa odzrkadlila vo vystúpení Moniky Bizoňovej (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove) *Reformácia na Spiši a jej dôsledky na konfesijnú štruktúru obyvateľstva*. V úvode predstavila národnostné zloženie obyvateľstva tohto regiónu, ktoré bolo vo veľkom zastúpení nemecké. To dalo priestor pre rýchle šírenie Lutherovej reformácie o čo sa pričínili tiež študenti, ktorí po štúdiách na nemeckých univerzitách prinášali toto učenie. Peter Kónya (Rektor Prešovskej univerzity v Prešove) príspevkom *Dva smery reformácie v Hornom Uhorsku, ich šírenie a spolužitie v 16. – 17. storočí* vykreslil konfesijné zloženie obyvateľstva v Hornom

Uhorsku v danom období podľa jednotlivých stolíc najmä so zreteľom na evanjelické a kalvínske vierovyznanie. Annamária Kónyová (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove) nadviazala tematicky na predchádzajúci príspevok a vo svojom vystúpení „*Nevídaná únia*“ *Spolužitie evanjelikov a kalvínov na Zemplíne v 16. – 17. storočí* predstavila, ako prenikal na toto územie najprv luteranizmus a potom kalvinizmus. Jozef Šimončíč (Trnava) predstavil Mikuláša Oláha a jeho snahy o založenie školy pre výchovu kňazov – *Založenie Oláhovho seminára v Trnave (1566 – 1567)*. Osobnosť polyhistora Mateja Bela sa odzrkadlila v príspevku Eriky Juríkovej (Trnavská univerzita v Trnave), ktorý mal názov *Významné osobnosti z protestantského prostredia v diele Mateja Bela*. Matej Bel ako evanjelik celý život zápasil s cenzúrou v krajine, hoci už pri príprave Notícií mal podporu od cisárskej vrchnosti, jednotlivé stolice často zdržiavali odovzdávanie pripomienok, v rukopisoch sa objavovali cenzúrne zásahy a pod. Autorka vykreslila viaceré miesta z Notícií, kde Bel uvádza osobnosti z luteránskeho prostredia a ako sa snažil vyhnúť takým osobnostiam, ktoré by mohli spadať pod cenzúrske zásahy. *Vzťahy medzi protestantmi a jezuitmi v Skalici* predstavil Martin Hoferka (Záhorské múzeum v Skalici). Už v roku 1557 sa objavujú v Skalici evanjelici. V historickom priereze podal konfesijný stav v Skalici v 16. a 17. storočí, keď sem prišli jezuiti a s ich príchodom sa zostrili vzťahy medzi katolíkmi a evanjelikmi. Pred stoličným súdom sa často riešili aj tzv. náboženské zločiny. Miroslav Nemeč (Historický ústav SAV, Bratislava) vykreslil túto oblasť v príspevku *Zločiny proti náboženstvu pred liptovským stoličným súdom v 18. storočí*. Posledný príspevok *Perzekúcia predstaviteľov Bratskej jednoty baptistov na Slovensku v období totalitného komunistického režimu* predniesol Pavol Jakubčín (Trnavská univerzita v Trnave). V úvode predstavil genézu tejto cirkvi na Slovensku a následne jej vývoj po roku 1948, keď boli zakázané viaceré cirkvi. Na konkrétnom príklade jedného člena tejto cirkvi Júliusa Kremského vykreslil osudy človeka prenasledovaného štátnou bezpečnosťou.

Vedecká konferencia usporiadaná k príležitosti 500. výročia vystúpenia Martina Luthera, zakladateľa evanjelickej cirkvi a. v., splnila svoj účel a cieľ, odzneli na nej hodnotné a vyčerpávajúce vedecké príspevky. Mnohé podali nové výsledky výskumov a nové pohľady na témy vo vzťahu k Martinovi Lutherovi a postoje k príslušníkom tejto cirkvi v Uhorsku.

Klára Komorová

52. MEDZINÁRODNÝ MEDIEVALISTICKÝ KONGRES V KALAMAZOO, USA

Medzinárodný medievalistický kongres (International Congress on Medieval Studies) organizovaný Inštitútom medievalistických štúdií (Medieval Institute) z Western Michigan University v Kalamazoo (Michigan, USA) je najväčším kongresom svojho druhu na svete. Tento rok oslávil už svoj 52. ročník. Počas štyroch dní, od 11. do 14. 5. 2017, sa v priestoroch univerzitného kampusu stretlo vyše 3000 registrovaných účastníkov. Príspevky boli rozdelené do 574 sekcií, panelov a okrúhlych stolov. Medzi dominantné témy tento rok patrili napríklad: otázka postavenia, úlohy a významu žien v stredoveku, nové pohľady na cirkevné dejiny či komparatívne príspevky mapujúce predovšetkým oblasť Stredomoria. Značný počet príspevkov sa venoval vzťahu histórie a archeológie, ako aj „znovuobjaveným“ politickým dejinám či stredovekej literatúre (latinskej aj vernakulárnej).

Prvý deň bol venovaný vzťahu histórie a politiky v archeológii stredoveku (*Archaeology of medieval Europe: History and politics in Medieval Archaeology*). Patrick Fazioli (Mercy College) v prehľadne štrukturovanom príspevku, na základe interpretácie a dezinterpretácie historického

a archeologického výskumu, poukázal na využívanie týchto argumentov pri formovaní politickej a národnej identity v Slovinsku. Zdôraznil pritom pretrvávajúcu tenziu medzi zástancami teórie o domácom slovanskom pôvode Slovincov a dodnes populárnej takzvanej venetskej teórie spájajúcej dnešných obyvateľov s ranostredovekými Venetmi. Okrem iného poukázal aj na vplyv známeho intronizačného rituálu starých Korutáncov, ktorým sa mali inšpirovať aj americkí bojovníci za nezávislosť, menovite Thomas Jefferson. Iurie Stamati (Florida University) za zamerania na obraz Slovanov v moldavskej archeológii v sovietskej dobe. Na detailnom rozbere diela viacerých prominentných archeológov ukázal, ako bola vedecká kariéra a interpretácia dejín úzko prepojená na vzťah konkrétneho bádateľa k strane a Sovietskemu zväzu. Táto problematika, u nás dobre známa, je pre vedcov v USA stále málo poznanou kapitolou dejín 20. storočia. Na záver sekcie predniesol Matthew Smith (Florida University) zaujímavý pohľad na funkciu a význam opevnení na stredovekej Rusi na základe poznatkov súčasnej archeológie.

Vysoký záujem účastníkov vzbudil okrúhly stôl venovaný problémom spojeným s písaním akademických publikácií pre študentov (*Medievalists writing provocative and edgy short-form publications: the past imperfect series*). Piaty medievalista (Jane Toswell, Katalin Szende, Jamie Wood, Ema Miljkovic a Scott G. Bruce), v súčasnosti píšuci podobný druh publikácií, sa podelili so svojimi skúsenosťami a predostrelí viacero odporúčaní na čo sa pri písaní akademických školských kníh zamerať a naopak, čomu je potrebné sa vyvarovať kvôli zachovaniu efektivity a presnosti. Všetci spikri sa zhodli na potrebe presného vymedzenia objektu príručky pred začatím písania, nevyhnutnosti vymedzenia dostatočného času výhradne určeného na písanie danej publikácie a nakoniec na prínose plynúceho z komentárov a hodnotení práce pochádzajúcich od ľudí mimo danej disciplíny.

Druhý kongresový deň pritiahla veľkú pozornosť sekcia venovaná obrazu cisára Karola Veľkého v stredovekých nemeckých *chansons de geste* (*Medieval German Chansons de Geste: Interpretations, Reception Adaptations, Sources*). V rámci tohto panelu predstavil vplyvný americko-nemecký medievalista Albrecht Classen (University of Arizona) svoj projekt mapujúci Karola Veľkého v neskorostredovekej literatúre vo viacerých európskych krajinách a jazykoch. Jadrom Classenovho výskumu je otázka mýtu Karola Veľkého a jeho význam a interpretácia až do dnešných dní. Dve medievalistky pôsobiace na Janovskej univerzite Claudia Händl a Chiara Benati následne interpretovali obraz Karola Veľkého ako zákonodarcu a sudcu, respektíve pozoruhodný obraz jeho úspešných italských vojenských výprav, ktoré našli prekvapivo malú odozvu v neskorostredovekej epike.

Väčšina príspevkov prednesených na kongrese bola geograficky zameraná na západnú Európu a oblasť Stredomoria. Niekoľko sekcií sa však venovalo aj východnej Európe a stredoeurópskemu regiónu. Jednou z najprínosnejších bola sekcia zameraná na panovnícku moc v stredovekej strednej Európe – Uhorsko, Poľsko, České krajiny: medzi ideálom a realitou (*Rulership in Medieval Central Europe. Hungary, Poland, Bohemia: ideal and practice*). Organizátormi sekcie boli Florin Curta (University of Florida) a Mildred Budny (Research Group on Manuscript Evidence), predsedajúcim Dušan Zupka (Historický ústav SAV). Prvý príspevok predniesol Martin Wihoda (Masarykova Univerzita, Brno). Vo svojom vystúpení sa zamerania na charakter premyslovskej moci a vykonávanie vlády v tomto období. Na príkladoch z dobových prameňov ukázal, že na rozdiel od ideálu zachyteného v Kristiánovej legende a Kosmovej Kronike Čechov, sa v skutočnosti o moc a vládu delili premyslovske kniežatá a králi spoločne s najmocnejšími predákmi, slobodnými Čechmi. Druhý príspevok predniesol Paul W. Knoll z University of Southern California. Ako etablovaný znalec pomerov neskorostredovekej strednej a východnej Európy sa zamerania na komparáciu výkonu politickej, kultúrnej a právnej agendy panovníkmi v 14. storočí. Vo veľmi zaujímavom poňatí príspevku ukázal, koľko styčných bodov a naopak, aké veľké rozdiely je možné nájsť v kultúrnej a právnej politike Ľudovíta Veľkého v Uhorsku, Kazimíra Veľkého

v Poľskom kráľovstve a Karola IV. v Českých krajinách. V následnej diskusii sa poukázalo na možnosti a limity komparácie situácie v troch stredoeurópskych krajinách. Rovnako silno rezonovala otázka kultúrnej a vzdelanostnej politiky stredoeurópskych monarchov v štrnástom storočí.

Rovnako ako na každom podobnom podujatí, aj v Kalamazoo vzbudili veľkú pozornosť sekcie venované rytierskym rádom a krížovým výpravám. Jedna z nich sa zamerala na komparáciu týchto rádov v Španielsku, Levante a Pobaltí (*Military Orders and Crusaders in Comparative Perspective: The Levant, Spain, and the Baltic Region*). Andrew Holt (Florida State College) porovnával veľmi podobné počiatky templárov s regionálnou konfraternitou z hispánskeho Belchite, pričom poukázal na viacero zhodných črt v procese ich formovania, vývoja a pôsobenia. James G. Schryver (University of Minnesota-Morris) sa zameral na archeológiu vojenských rádov v Svätej zemi a konkrétne nad možnosťami novej interpretácie ich pôsobenia v tomto regióne na základe poznatkov súčasne archeológie. Najpodnetnejším príspevkom bola prednáška Gregory Leightona (Cardiff University), ktorý spojil výklad pôsobenia Rádu nemeckých rytierov v Prusku so sakralizáciou priestoru (*landscape sacralization*). Jeho hlavným zdrojom bola kronika Petra z Dusburgu.

Silne zastúpené boli na kongrese v Kalamazoo panely venujúce sa karolovskému obdobiu a predovšetkým karolovským politickým a kultúrnym dejinám. V rámci špeciálneho výskumného projektu Visions of Community (VISCOM) zastrešeného Viedenskou univerzitou sa v Kalamazoo konali viaceré sekcie venované vzťahu politiky a emócií v karolovskom období v sérii prednášok nazvaných *Dvanásť nahnevaných Karolovcov* (*Twelve angry Carolingians*). V časti venovanej manažmentu hnevu (*anger management*) Rutger Kramer (Rakúska akadémia vied) porovnával obraz hnevu v politickom a spoločenskom konaní na základe diela dvoch opátov Benedikta z Aniane a Adalharda z Corbie. Poukázal na časté prejavy hnevu v politickom diskurze odohrávajúcim sa na karolovskom dvore. Jeho zdrojom bolo neustále napätie, rivalita a konkurencia jednotlivých skupín a členov karolovského dvora. Irene van Renswoude (Huygens Institute), v jednej z najlepšie podaných a najprecíznejšie zostavených prednášok celého kongresu, predostrela plejádu invetív, urážok a osočovaní použitých vo vzájomnom spore dvoch karolovských prelátov Florusa z Lyonu a Amalaria z Metz. Diskreditačná kampaň vedená dlhé roky Florusom z Lyonu v mnohom pripomínala moderné politické kampane. V podobnom duchu sa niesol aj príspevok Thomasa A. Greena (University of Texas A&M), ilustrujúci hnev ranostredovekého exegétu na príklade diela Haima z Auxerre.

Ďalší blok panelu o karolovských emóciách sa venoval výskytu hnevu v kombinácii so sklamaním. Carine van Rijn (Utrecht University) kontemplovala o ponímaní hlúposti v karolovskom intelektuálnom diskurze, predovšetkým v diele slávneho básnika Theodulfa z Orléans. Dôraz pritom kládla na rozlišovanie medzi samotnou prirodzenou hlúposťou (*stultitia*) a vedomou a zákerou zlomyseľnosťou (*nequitia*). Valerie L. Garver (Northern Illinois University) interpretovala postoj Alkuina z Yorku voči oblečeniu a móde jeho súčasníkov na karolovskom dvore, zatiaľ čo Max McComb (Cornell University) uvažoval nad hnevom a sklamaním v prameňoch napísaných Hildemarom z Cobie a opisujúcich telesné trestanie nehodných kňazov. V posledný deň kongresu rezonovali aj príspevky o strednej a východnej Európe. Pavlína Cermanová (Centrum medicovistických štúdií Praha) prednášala o zabudnutých českých bekyniach a Florin Curta (Florida University) o rozšírení hlinených panvíc a pita chleba na základe vykopávok od Španielska po východnú Európu.

Počas kongresu sa konali dve plenárne prednášky, ktoré sa tešili najväčšiemu záujmu. Jednu z nich predniesol Chris Wickham (Oxford University), ktorý sa zameral na nové poňatie hospodárskych dejín stredovekého Stredomorja (*The Donkey and the Boat: Rethinking Mediterranean Economic Expansion in the Eleventh Century*). Wickham navrhol prehodnotiť súčasné názory na obchodnú expanziu predovšetkým v jedenástom storočí na základe nových pramenných a ar-

cheologických dokladov z Egypta, Itálie, Sicílie a iných miest v Stredomorí. Podľa Wickhamovej konklúzie boli dvomi najrozšírejšími dopravnými prostriedkami v tejto dobe – a s rovnako významným postavením – loď a somár. Druhá plenárna prednáška profesora Leora Haleviho (Vanderbilt University) predstavila stredoveké a moderné interpretácie posvätného práva v islama (*Artifacts of the Infidel: Medieval and Modern Interpretations of the Sacred Law of Islam*).

Medzinárodný medievalistický kongres v Kalamazoo je dlhodobo najväčším vedeckým podujatím vo svojom odbore s viac než 50-ročnou tradíciou. Inštitút medievalistických štúdií na Western Michigan University je garantom vysokej profesionality a kvality kongresu. Úroveň príspevkov je v drvivej väčšine vysoká, aj keď príležitosť dostávajú každoročne aj doktorandi a talentovaní študenti magisterského stupňa. Väčšina účastníkov pochádza z amerických a západoeurópskych univerzít a vedeckých pracovísk, čomu zodpovedá aj geografické zameranie príspevkov. Gros prednášok rozoberalo pramene a udalosti spojené s Francúzskom, Nemeckom a Britskými ostrovmi. Pomerne veľký počet prednášok sa venoval aj Itálii a Španielsku. Z toho vyplýva aj tematické a metodologické zameranie príspevkov, neraz pojednávajúcich o témach a používajúc prístupy v strednej a východnej Európe v podstate neznáme. Prednášky sa zameriavali na v západnom svete populárne okruhy ako sú postavenie žien v stredoveku, komparatívne dejiny, komunikácia, emócie a podobne. Spoločenské a politické dejiny rezonovali predovšetkým v príspevkoch snažiacich sa uchopiť tieto okruhy z novej perspektívy alebo prinášajúce iný pohľad na tradičné pramene. Evidentná bola aj vysoká interdisciplinarita väčšiny príspevkov. Vďaka prítomnosti viacerých medievalistov zo strednej a východnej Európy, či ich amerických kolegov venujúcich sa tomuto regiónu, rezonovali aj príspevky zamerané na východnú časť Európy. Účastníci kongresu tak opakovane ocenili veľmi prínosné sondy na témy ako panovnícka moc v stredovekej strednej Európe, vzťah histórie a archeológie, moderné využitie stredovekej histórie v postkomunistických krajinách, mestská zbožnosť na periférii západného sveta, či o (osobných, pracovných, intelektuálnych) sieťach (*networks*) v strednej Európe. Na rozdiel od svojho európskeho pendantu – medzinárodného medievalistického kongresu v britskom Leeds – sa kongres v Kalamazoo nešpecifikuje na určitý tematický okruh. Účastníci kongresu tak každoročne predstavujú výsledky špičkového výskumu vo všetkých možných formách a odtieňoch, ktoré súčasná medievalistika ponúka.

Dušan Župka